

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. *Skard og Plog*Fylke: *Opland*

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: *F. Tokus-Hoff sogn*Emne: *m I*Bygdelag: *- - -*Oppskr. av: *Dr. Haug*Gard: *Nakleberg*(adresse): *Kapp*G.nr. *141* Br.nr. *1032*

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

- 1 *Skard* (^{Skid} ~~Skid~~) med ^{SVAR} *bygd* *östlandske l*) og plog har fra gammel tid tid varet berust på Tokus. Arden kanskje er længst berust.
- 2 Arden er fremdeles meget berust Arden er uikare til polsætting og kjæring i politårer. Lule verksteden. Til polsætting berukes nu mest "dobbelt-ard" ("Tug" og "Troll"- begge av yngre oppfindelse. Disse arbeider stork set på samme måte som den gamle bygd Tokus-ard.
- Hyppeplog er kjend her men lite berust. Helt ikke berust. Den arbeider på en helt annen måte idet den ^{arbeider} ~~berukes~~ mer ^{som} en gammeldags snøplog Tokusarden berustes fra gammel tid til å "krype" åpen med - da helst "Arbeitsahl" altså til 2 heste. Den var mye større end 1 hest ard. Jeg husker "Arbeitsahl" berust på watergarden for 50 år siden. Den blev også berust til å kjøre op dril (fåra) med, men jeg tror at polserne da kom til å være svært dypt, så de da blev vanskelige å ta op.
- Til å mylle ud karvet med. blev uos arden berust til omkring 1850-1860. da de først "slet" harved. (Stetharven hadde resten kinder ca 1/3omme kom ilderik bykke

2 Den byge Sletharven som bruktes her bestod av 2
line rammer-festet sammen med heugler slik
at harven var bevegelig. Rammene var av bjørk med
jernslag.

Når arden bruktes til å mylle kamet med ble
den kjørt i to retninger „Korsalilt“.

På større gårder kunne det da gå 4-6 arder
med hver sin „altpar“ og best.

Hedmylling med grev bruktes på „hagsveer“
i Hedumarsen. Først blev spogen hugget ned- for
det neste granskog- og efter at det største
„værkje“ var fjernet bruktes leråta og så
kom såvingen. Helst rug. Rugsveer.

Ellers var vel „flåhacking“ som var mest brukt
til udyrking.

3 Arden bruktes og brukes fremdeles meget til å
satte polter med. Først kjøres en av færa, og polterne
sattes. Deretter kjøres alten tilbake og myller over.
„Fyller på“ som vi sier.

4 Tølnaliden er nærmest som fig 3-gammel byge
Den består av vexne av jern (stalsat) se nedfor
Fig 4 „Grindahl“ Hedumarsahl brukes på den
andre siden av Njösen.

5 Hedumarsahl fig 4 skiller sig meget fra Tølnaliden
idet den har fast skjærje men som er bevegelig
omkring „hansen“. Denne altpenge brukes også
på Hadeland.

Den gamle Tølnahl brukes „skokle“ til. Færa
fast skjærje.

6 Arden består av: „ahl hæn“ „ahl stjer“ med „karr“
og „vexne“. Navnet „skokler“ til ahl og pløy brukes
også her. Dertil komme 2 og 3 bester „hæmmiler“
når en bruker 2 og 3 bester til pløying og høying.

Ahl og Rog I

- 6 En gamle ahlttype var regulerbare i dybde med en jernstang med huller til split. Denne stang forbindes vexret med ahthæisen. Nu er denne forandret slik at reguleringen foregår med skrue.
- 7 Ahl-vexne var hjemmesmid, og da det var ugt så var det stort; men kunde slites ved vassu meget under bruk. De "rie" ahlvexner var et hardt smearleide og foregis i gammel tid på gårdene i de gamle gårdsmier, som fandtes på hver gård. Tomedene var altså ambulerende.
- 8 De uuvarende ahler er utstyret med velleffjeler av jernplater som er stiltare, men de gamle hadde bare klamper av brevere som blev spikret på hæisen. Disse er enda mest i bruk.
- 9 Ard. Denne betegnelsen er bare bruket på ahl.
- 10 Se dess. urb
- 11 Såvidt en kan se av bildene 5-7 må disse betegnes som ahl, idet de har velleffjeler til begge sider. Nr. 16 ligger meget på de kjendte Tøkenplager, som blev lavet på gården Grøtberg og kaltes derfor Grøtbergsplager. Disse plager var bruket lene av tid den tid, da de Amerikanske kom i handelen. Grøtbergsplagerne blev gjort i 2 størrelser. To hestes og 3 hestes - De sidste kaltes også "brøtplager" idet de brukes til å plåie udgrøket jord med. Det er nok mange tusind mål jord på Tøken og andre bygder her omkring, som er dyrket ved hjelp av disse efter den tid udmerkede plager. Disse plager hadde velleffjel til høire og med ristil av stål. Treplager med velleffjel av tre har neppe været bruket herover fra gammel tid. Ahlen er nok eldre.

- 12 Skler blev fra gammelst lavet av byggesmeder.
 Tørvirket måtte velges ut i kjøreroggen, da det
 krævedes "vårsin krok", og av godt vørveje.
- 13 Nu brukes leare fabriks-pløyer. De hjemmegjorte
 pløyer gik av bruk omkring 1890 til 1900.
 Prisen på gammel pløya kan jeg ikke opgi nå.
 Min min far som var brukar på Haug fra 1876 til
 1911e fikk utvæglig regusskap. Hans efterlaatte arkiv
 er på Haug, og vil nok kunne oplyse om dette.
- 14 Fig. 8. Denne pløye er samme type som ^{enda} ~~den~~ på
 Haug (for brøtbergspløya). Velleffjela er ikke flat
 men vrid. Rogen er av tre i åsen og styret.
 Plølegemet - Velleffjela - Bålen - restil og drette
 er av jern.
- 15 Jg kan huske at pløykaren hadde en krespade
 hengende på pløystyret til å renske velleffjela.
- 16 Pløyer kjørtes på siden til venstre, hvor det var
 påspikret 2 tykke kjørpe klamper for at
 styret ikke skulle slites på jorda.
 Disse klamper var spikret på pløya-åsen bak og
 framma.
- 18 Bare håirepløyer. Tørvirket på Tolen er ikke som
 f. eks. i Medkerausdalen, hvor jeg tror det er
 bruket både håire og Mustrepløyer.
- 19 Man kunde pløie indtil 5-6 kommer dypt.
 Dybden regulerkes ved kansen som bestene
 trakk i. Denne var festet i pløgen og rakk til
 hümülen. Kort kause bevirket grund- og laugt
 kause-dyp pløying. Ellers var det mest 2 mand
 til å pløie. En kjørte bestene og lå på pløgen
 framma - og en styrtte.
 Hjul eller slapsko bruktes nok ikke
- 20 Ja - Alltid ristil.
- 21 Et slikt redskap har jeg ikke har vært bruket her

22

Til transport av plog og hars hjumpe og til å skum
 bruktes og brukes mange steder "Preskanning"
 Vinterslade med sluger av kløvninger av bjørk
 eller også en halvpart kløft - to stapper
 sammenvasset framme. Der fandtes et hull
 til feste for lause eller "jernvitt" (jærviit) Tokun

23

Denne plogtype kjennes ikke her.

Med ordet plog menes her den som velles jorden
 til siden. Plogasen^{lyst} er ikke det samme som
 ahlfansen med ^{lyst} l

Plog og ahlf er hankjøn på Oplandene.

Arden er fremdeles ansett som et meget
 bra redskap til potedyrking, idet den
 løser jorden godt i beenden av færa, slik
 at potetene får et løst jordlag under
 sig i færa. Dette vil å merke når
 vernet er ugjeid og stort.

1545

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING